

Danko
Šourek

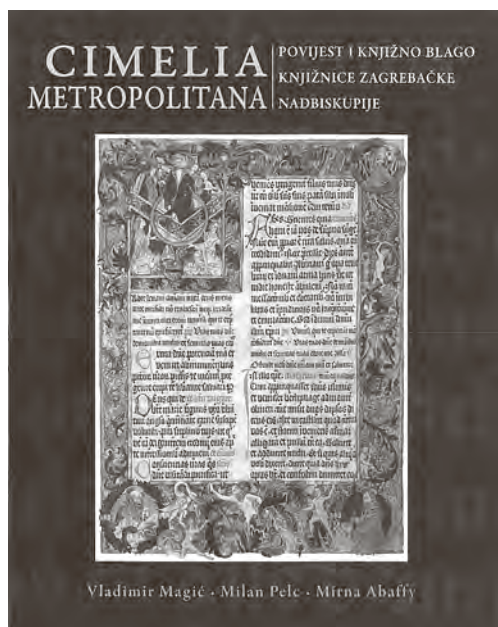
Raznolikost i bogatstvo blaga Knjižnice Zagrebačke nadbiskupije

VLADIMIR MAGIĆ, MILAN PELC, MIRNA ABAFFY,
*Cimelia Metropolitana. Povijest i knjižno blago Knjižnice
Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb: Institut za povijest
umjetnosti – Prvostolni kaptol Zagrebački, 2016., 273 str.
ISBN 9789537875176

Raskošnim izdanjem *Cimelia
Metropolitana. Povijest i knjižno blago
Knjižnice Zagrebačke nadbiskupije* autori
Vladimir Magić, Milan Pelc i Mirna

Abaffy predstavljaju, *riječju i slikom*, izniman segment naše baštine. Rukopisni kodeksi, inkunabule, novovjekovna tiskana izdanja, kao i bogata i raznovrsna grafička zbirka svjedoče pritom o tisućgodišnjoj povijesti Zagrebačke nadbiskupije kao jedne od stožernih institucija hrvatske povijesti i kulture.

Povijest knjižnice – koja, nabavkom prvih liturgijskih knjiga, seže do doba osnutka biskupije (1094.) – u tekstu naslovljenome *Metropolitanska knjižnica tijekom stoljeća* izlaže Vladimir Magić, ističući rukopisna djela 11. stoljeća kojima se zacijelo služio već prvi zagrebački biskup Duh (*Evangelistarium, Sacramentarium Sanctae Margaretae, Benedictionale* i *Agenda pontificalis*). O rastu knjižnice svjedoči prvi popis rukopisnih knjiga (u sklopu inventara katedralne riznice) sastavljen 1394. godine, a velik dio u njemu navedenih naslova i danas se nalazi u Metropolitani. Prebrodivši nesigurno razdoblje 15. i 16. stoljeća, kada je pozornost zagrebačkih biskupa i kanonika bila prije svega usmjerena na zaštitu crkvenih dragocjenosti od neposredne osmanske opasnosti, knjižnica dočekuje doba svojega procvata tijekom dvaju

baroknih stoljeća. Ovaj je procvat već 1640. godine bio naviješten važnim odredbama Zagrebačkoga stolnoga kaptola, prema kojima su knjige preminulih prelata i kanonika prelazile u vlasništvo knjižnice. Zacrtae smjernice u punini je ostvario zagrebački biskup Aleksandar Ignacije Mikulić (1688. – 1694.) koji je 1690. godine otkupio vrijednu biblioteku slovenskoga polihistora Janeza Vajkarda Valvasora te ubrzo – 1692. godine – knjižnicu smjestio u novopodignutu zgradu u neposrednoj

Milan Pelc

CIMELIA METROPOLITANA
1000 GODINA KNJIŽNE KULTURE
U HRVATSKOJ

blizini katedrale, u okrilju njezina zapadnoga bedema uz Bakačevu kulu. Tu će Metropolitana dočekati 20. stoljeće, kada je – nakon rušenja zgrade s ostatkom bedema (1906.) – svoj novi dom pronašla u novopodignutoj Kraljevskoj sveučilišnoj knjižnici (današnji Hrvatski državni arhiv na Marulićevu trgu (1916.)). Mikulićev je nasljednik na zagrebačkoj biskupskoj stolici, Stjepan Želišćević (1694. – 1703.) donio prve konstitucije knjižnice (1695.), koje nam prenose i zanimljivu potvrdu vrijednosti njezine građe: kanonici su knjige mogli čitati samo unutar knjižnice, a dozvolu za njihovo iznošenje mogao je izdati jedino biskup.

Novo poglavlje u povijesti Metropolitane otvorio je biskup Maksimilijan Vrhovac (1787. – 1827.). Iako bi – prema pisanju autora – njegove zasluge za knjižnicu valjalo temeljitije istražiti, neospornom ostaje značajna svota (od 12.000 forinti) koju je biskup pridodao zakladi za njezino uzdržavanje, kao i prosvjetiteljska nakana otvaranja njezinih vratiju javnosti.

Vrhovčevu želju ostvarit će 1846. godine (nad)biskup Juraj Haulik (1837. – 1869.), a Vladimir Magić prenosi i važan detalj iz onodobnih uputa knjižničaru: “Bio je dužan nabavljati za knjižnicu knjige svih europskih jezika i iz svih područja znanosti”. Slijedi osvrt na sudbinu knjižnice u 20. stoljeću kada njezina građa postaje predmetom sve većega znanstvenog interesa o kojem svjedoči i izdanje pred nama.

U svojem prilogu Vladimir Magić donosi i informativan pregled fonda Metropolitane (koji obuhvaća oko 60.000 svezaka), sagledavajući ga u povijesno-kulturnome kontekstu širokoga vremenskoga raspona od 11. do 20. stoljeća. Vrijedno je pri tome istaknuti podatak o čak 257 do danas evidentiranih inkunabula, upotpunjen zanimljivom statistikom: zagrebačke inkunabule tiskane su u više od stotinu različitih radionica, u trideset i pet gradova. Sigurnu prevlast pri tome zadržava Venecija (s ukupno 130 naslova) iz koje, uz dvije inkunabule tiskane kod slavnoga Alda Manuzija, dolazi i pet djela tiskara iz naših krajeva – Kotoranina Andrije Paltašića i Lastovca Dobriča Dobrićevića (Boninus de Boninis). Upoznajući čitatelje s najznačajnijim naslovima iz njezina fonda, autor se detaljno posvećuje rastu knjižnice tijekom 16. i 17. stoljeća (s osobitim osvrtom na spomenutu Valvasorovu biblioteku otkupljenu 1690.) te na knjige prispjele u Metropolitanu iz nekadašnje knjižnice zagrebačkoga isusovačkoga kolegija (krajem 18. st.) i knjižnice pomoćnoga zagrebačkoga biskupa mons. Đure Kokše († 1998.). U zasebnim poglavljima obrađene su i knjige i rukopisi od 18. do 20. stoljeća, uvezi starih knjiga te tragična pljačka knjižnice 1987. godine.

U prilogu Milana Pelca, *Cimelia Metropolitana. 1000 godina knjižne kulture u Hrvatskoj*, zasebno su prikazana i obrađena osamdeset i četiri odabrana naslova. Sam autor u uvodnome dijelu

teksta ističe kako se u odabiru vodio pristupom *pars pro toto*: “Izbor građe nastoji predočiti temeljne vrijednosti knjižnoga fonda Metropolitane: njegovu starinu, tematsku raznolikost, unikatnost mnogih primjeraka, vrsnoću izrade u pergameni i papiru, ljepotu likovne opreme i važnost za povijest nacionalne i opće kulture”. Odabrani naslovi podijeljeni su u tematske i kronološke cjeline *Rukopisi, Inkunabule, Tiskane knjige od 16. do 19. stoljeća i Croatica* (“zbirka metropolitanskih knjiga osobito važnih za hrvatski kulturno-povijesni identitet”). Osnovni kataložki opis svakoga djela u slučaju rukopisa uključuje dataciju, materijal, vrstu pisma i broj listova, a kod tiskanih knjiga podatke o autoru (autorima), nakladniku, mjestu i godini izdanja. Ukratko su opisani uvez i stanje pojedine knjige te (ukoliko su poznati) navedeni podatci o njezinim prijašnjim vlasnicima, temeljeni na tiskanim ili rukopisnim *exlibrisima*. U informativnim opisima autor discipliniranom ujednačenošću izlaže osnovne podatke o karakteru pojedinoga djela, njegovu općem kontekstu i važnosti za neposredne korisnike, kao i one o njegovu likovnom aspektu u tehničkome i vremenskome luku od sitnoslika u srednjovjekovnim rukopisima do drvoreza i bakroreza u tiskanim knjigama kasnijih razdoblja. Pregled knjižnoga blaga Metropolitane pruža tako i koristan uvid u europsku kulturu knjige te razvitak dinamičnoga međuodnosa (pisane i tiskane) riječi i (iluminirane i otisnute) slike. Likovna komponenta – osobito prisutna u djelima poput rukopisne *Svečane Biblije* zagrebačkog biskupa Jakova iz Piacenze (prva polovina 14. st.) ili slavnoga *Misala Jurja iz Topuskoga* (1495.), a koja se čitatelju prenosi kvalitetnim reprodukcijama pojedinih listova – svjedočanstvo je visoke vizualne kulture zagrebačkih biskupa i kanonika. Na određen način, ona zamjenjuje vidljivije umjetničke narudžbe, mahom nestale u burnim stoljećima u kojima su

zagrebačka katedrala i njezina knjižnica odolijevale na samoj granici prostora opustošenoga trajnim srazom Europe i Osmanskoga Carstva.

Iako je zagrebačka Metropolitana javnosti otvorena tek u jeku narodnoga preporoda, 1846. godine, njezina građa jasno ocrtava formaciju kulturne elite koja je nesumnjivo snažno utjecala na društvena zbivanja u povijesnoj Hrvatskoj. Istodobno, potvrđivala je identitet mjesne Crkve, događaje iz lokalne povijesti uklapala u širi, europski narativ te čitateljima s ruba Monarhije otvarala geografske, povijesne i kulturne vidike globalnih razmjera. Posebnost Zagrebačke biskupije u vidu zasebnoga obreda (*Ordo Zagradiensis*; ukinut tek za biskupa Maksimilijana Vrhovca krajem 18. st.), osim raskošno iluminiranih misnih knjiga iz 14. i 15. stoljeća (nastalih u zagrebačkome skriptoriju), Metropolitani je u naslijeđe ostavila i pet primjeraka *Zagrebačkoga misala* tiskanoga u Veneciji 1511. godine. Analizirajući ikonografsku opremu uvodnoga dijela misala (koji sveukupno sadrži čak 764 drvorezne ilustracije), autor naglašava njezinu “političku dimenziju u kojoj se odražava privrženost zagrebačkoga biskupa Ugarskom Kraljevstvu i njegovu vladaru”, prepoznavši je u isticanju grbova kralja Vladislava II. Jagelovića i zagrebačkoga biskupa Luke Szegeđa, kao i specifičnome prikazu Bogorodice s Djetetom okružene svetim ugarskim vladarima – Stjepanom, Ladislavom i Emerikom. Nadalje saznajemo kako su o svjetskoj povijesti i manje ili više (ne)poznatim zemljama i gradovima, zagrebačke čitatelje informirale, primjerice, inkunabule *Fasciculus temporum* Wenera Rolewincka (Venecija, 1481.) ili *Das Buch der Chroniken und Geschichten* Hartmanna Schedela (Nürnberg, 1493.) – potonja opremljena brojnim drvorezima s prikazima gradova i *portretima* povijesnih osoba južnonjemačkoga slikara Michaela Wolgemuta. Odraze pak

vlastite povijesti na europskoj, mahom marcijalnoj, pozornici, mogli su pratiti u popularnim kronikama protuosmanskih ratova, ilustriranim neposrednim i živim prikazima bitaka, utvrda i gradova. Upravo taj aspekt (blizak i njihovim nasljednicima) autor ističe pišući o kronici vojnih operacija u Ugarskoj za tzv. Dugoga rata (1593. –1606.) koju su u Augsburgu 1604. godine izdali Wilhelm Petter Zimmerman i Samuel Dilbaum: “Knjiga je osobito zanimljiva za hrvatske čitatelje jer su i u njoj opisi i prikazi znamenitih i presudnih borbi s Turcima kod Petrinje, Siska i Bihaća”. Konačno, o težnjama koje su nadilazile ratnu zbilju hrvatskih krajeva i Zagreb povezivale sa zbivanjima u europskoj renesansnoj i baroknoj kulturi svjedoče naslovi poput sabranih djela firentinskoga humanista Angela Poliziana tiskanih kod venecijanskoga nakladnika Alda Manuzija već 1498. godine, utjecajnoga arhitektonskoga traktata Andree Palladija (Venecija, 1601.) ili životopisa talijanskih i sjevernjačkih umjetnika (*Teutsche Akademie*) iz pera *Vasarija Sjevera*, njemačkoga slikara i teoretičara umjetnosti Joachima von Sandrarta, tiskanih u Nürnbergu 1675. godine.

Već u knjižnim izdanjima 16. stoljeća vidljiva je sve veća važnost ilustracija kao nositelja vizualne informacije, a o njezinoj (gotovo) samostalnoj ulozi u kulturnoj povijesti baroknoga razdoblja svjedoči još jedna važna sastavnica metropolitanske knjižnice, “najstarija, najveća i najvrednija zbirka starih grafika i crteža u Hrvatskoj” – Valvasorova grafička zbirka Nadbiskupije Zagrebačke. Vrijednoj likovnoj građi u svojem se tekstu posvetila Mirna Abaffy, podsjećajući čitatelja na okolnosti kupnje knjižnice slovenskoga polihistora od strane zagrebačkoga biskupa Aleksandra Ignacija Mikulića krajem 17. stoljeća. Zagrebački je biskup s knjižnicom otkupio i već formiranu grafičku zbirku

koju je Valvasor – kao marni sakupljač – još 1685. godine razvrstao (uglavnom prema ikonografskim temama) i uvezao u ukupno osamnaest svezaka (do danas ih se očuvalo sedamnaest). Kao što u poglavlju *Kulturna vrijednost Valvasorove grafičke zbirke* ističe sama autorica, njezina jedinstvenost leži upravo u činjenici da se tijekom vremena “uspjela sačuvati u izvornom obliku, onako kako ju je njezin tvorac zamislio i osmislio”. U tekstu se stoga izlaže upravo taj povijesni, Valvasorov koncept zbirke te istaknuti listovi i serije obrađuju u sklopu širih ikonografskih tema vjerskih prikaza, prikaza nadahnutih antičkom književnošću i umjetnošću, ljubavlju, svakodnevnim životom i ljudskim umijećima, kao i osobitim *tvorčevim* interesom za biljni i životinjski svijet. Od drugih skupina vrijedno je spomenuti pojedinačne vedute gradova i zemljovide europskih država (skupina u kojoj se važnošću za nacionalnu povijest ističe unikatni primjerak zemljovida sjeverozapadne Hrvatske koji je 1673. godine načinio isusovac Stjepan Glavač), portreti europskih i osmanskih vladara i slavni osoba, grafike Jacquesa Callota, Albrechta Dürera, Martina Schongauera i Rembrandta van Rijna te zbirku crteža sadržanu u dva posljednja sveska. Slijedi zaseban prikaz jedanaest grafika i dvaju crteža koji – uz prezentiranu umjetničku vrsnoću – zorno oslikavaju sadržajnu raznolikost zbirke.

Konačno, upravo su raznolikost i bogatstvo *blaga* pohranjenog u Knjižnici Zagrebačke nadbiskupije trudom autora sugestivno i živo predstavljeni čitatelju ove knjige. Pri tome gotovo da pobuđuju sliku Mikulićeva i Valvasorova suvremenika Pavla Rittera Vitezovića koji, potaknut obiljem stare Kaptolske knjižnice, u svojoj *Lexicon Latino-Illyricum* (a čiji se rukopis također čuva u Metropolitani) uvrštava čak osamdeset pojmova povezanih s temom knjige. ×